

תקנב פיהמ"ש אבות פרק רביעי משנה יח - ב לרמב"ם

בינה, והיא הדעת, ובדעת גם נשכיל ותהיה לנו יכולת [א] כבר פירשנו ענין דברים אלו בפרק הזה [מ"ט] להשיג מה שנשיג, וכאלו הוא אומר אם לא נשיג

מושכל אין לנו דעת, ואם אין

לנו דעת לא נשיג מושכל, כי בדעת נשיגהו. ולהבין זאת קשה ואפילו מן הספרים שנתחברו בזה, כל שכן מכאן. אלא הנחינו לזה הנחיה בלבד (דח).

[א] זה ברור, וכבר הזכרנו

ענייניו בפרקים שהוקדמו (ב)

[שמונה פקיס פ"ב ופ"א]

[א] כבר ביארנו פירוש

המאמר הזה כפי הצורך בפרק

אין חכמה אין יראה, ואם אין יראה

אין חכמה. אם אין דעת [לס] אין

בינה, ואם אין בינה אין דעת. אם

אין קמח אין תורה, ואם אין תורה

אין קמח. [יח] [לח] הוא היה אומר, כל שחכמתו מרובה

ממעשיו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, הרוח פאת [לז]

ועוקרתו והופכתו על פניו [לס]. וכל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה, לאילן

שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, אפילו כל הרוחות שפעולם באות ונושבות בו אין

מזיוות אותו ממקומו [לס].

פרק רביעי

[א] בן זומא אומר, אי זה הוא חכם, הלמד מכל אדם, שג' [מהלס קט, טז] מכל מלמד

השכלתי. אי זה הוא גבור, הובש את יצרו, שג' [משלי טז, לז] טוב ארך אפים

מגבור [מ]. אי זה הוא עשיר, השמח בחלקו, שג' [מהלס קמ, צ] יגיע כסף כי תאכל

אשר יך וטוב לך, אשר יך פעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. אי זה הוא מכובד,

המכבד את חבריו, שג' [ש"א ג, ל] כי מכבדי אכבד ובזי יקלו. [ב] בן עזאי אומר,

הוי רין למצוה קלה [מא], ובזרח מן העבירה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת

עבירה, ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה.

[לס] קודם 'אם אין בינה דעת' ואח"כ 'אם אין דעת אין בינה'. ועי' רש"י ושו"ס. [לז] דד"ו המשך למשנה

ז. [לז] דד"ו: זה. [לח] דד"ו נוסף: שנאמר והיה כעצמו ערבה ולא יראה כי יצא טוב וכן חרס צמדנר ארץ

מלחה ולא תש. ע"כ. וכ"ה מהמאירי והרשב"א (פכ"ב ה"א), עי"ש. וזכ"ר יוסף ה' נחמיהל כח: ופסקי

הראיות אינם במשנה הירושלמית. [לס] דד"ו נוסף: שנאמר והיה כען שחל על פלגי מים ועל יוצל ישלח שורשיו ולא

יראה כי יצא חס והיה עלהו רענן וצננת בצורת לא ידאג ולא ימס מעשות פרי. ע"כ. ועי' הערה הקודמת. עוד יש דד"ו

כאן משנה נוספת: רבי אלעזר בן חסמא אומר קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה.

ע"כ. ודד"ו גם יש פירוש זה"ל: זה מצוה, וכבר ביארנו ענינו בפרקים הקודמים. ע"כ. ונראה לקום מפירוש רבינו במשנה

הנחה (פ"ד מ"א), עי"ש. [מ] דד"ו נוסף [ע"פ הפסוק]: ומושל ברוחו מלוך עיר. [מא] עי' לרבינו בפירוש לעיל

(פ"ב מ"א) מש"כ בצירור 'מזה קלה'. [דד"ו נוסף כאן: כצחמורה. וכתב החי"ט שהגורסים כן, שצנשו מריש פ"ב דתנן

'הוי זהיר במצוה קלה כצחמורה', ואי גרסינן לה לריך להיות 'כלחמורה', וצמסכת אצות שצא לידי מארץ ישראל נמחק מילה

הערות וביאורים

כפל הנפרד ודומה לזה. ובינה הוא להבין המושכלות בלקיחת מופת עליהם מן המושכלות הראשונות. ולכן אמר, שאם אין דעת - שהוא המושכלות הראשונות, אין בינה - שהוא המושכלות השניות. כי הראשונות הצעה אל השניות, ואם אין בינה - שהוא המושכלות השניות, אין דעת - ר"ל אין ידיעת המושכלות הראשונות כלום, לפי שאינם רק הצעה, והעקר והתכלית הוא ידיעת המושכלות השניות. עכ"ד. (לס) עי' מש"כ רבינו שם. וכוונתו כאן לפרש שיראת חטא האמור שם הוא מעין מעשים האמורים במשנתנו. (ב) כתב רבינו שם: והנה חכם הוא כולל כל המעלות ההגיוניות בלי ספק. ועשר

ע"כ. ועי"ש כל הענין. ובחיבורו (הל' משנה פ"ט ה"ב) כתב רבינו: וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא. (דח) הריב"ש (צמח' ס' מלח) הביא את דברי רבינו כאן, וכתב: ודעת רבינו ז"ל שבעל זה המאמר רמז שהשכל והמשכיל והמושכל הכל אחד. וכבר עשה רבינו מזה פרק אחד בספר מורה הנבוכים, וביאר בו הדבר הזה באור רחב, והדבר עמוק מאד ואף לפלוסופים לא יובן כי אם למי שלמד פלוסופיא, ולכן לא אכתוב לך הפירוש ההוא, אבל לפי הפשט נראה לפרש כי קרא דעת ידיעת המושכלות ראשונות, כמו שהכל גדול מן החלק ושהזוג

פיהמ"ש

אבות פרק רביעי משנה ג

לרמב"ם תקפג

העשירי של סנהדרין (בא) [פ"י מ"א ד"ה אהנס הסבססות], וכבר העירו חכמים עליהם השלום על נקודה נפלאה בתורה שיש בה זירוז על עשיית

המצוות, והוא אמרו [דברים ז,

מ] אז יבדיל משה שלש ערים וכו', וידוע שאינן מועילות ואין בהן דין ערי מקלט עד שיובדלו השלש האחרות שבארץ כנען. אמרו [מסכת י"ט

יודע היה משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיהיו שלש שבארץ כנען, שנ' [במדבר לה, יג] שש ערי מקלט תהיינה, ומה שהבדיל את אלו

לפי שאמר הואיל ובאת מצוה לידי אקיימנה (מב). ואם אדם כמשה רבינו, משיג האמתות, השלם שבשלמים (מג), נכסף להוסיף

חצי מצות עשה (מד), עם כל מעלותיו ושלמותו, כל שכן שראוי לאלה (מה) שנפגמה נפשם ונתחזק פגמה והתיישן. [א] אמר אי אפשר שלא יהיה לכל אדם (מו) איזה זמן שהוא

יכול בו להזיק ולהועיל ואפילו בדברים קלים ביותר והפחותים שבהם, ואם כבר זלזלת בו יצער אותך צער כל שהוא (מז).

[ג] הוא היה אומר, אל תהי בו לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום.

הערות וביאורים

(מ"א ס' לה) שהביא ראה מהא דערי מקלט דהכא, והעיר בזה ממש"כ הכלי יקר (דברים ז, מ) דמצינו שאדם מתחיל במצוה אע"פ שאינה יכולה לבוא לידי גמר על ידו, מ"מ מצוה שבא על ידו חייב לקיימה, וכמו שמצינו בדוד שאומר לשלמה בנו ואני בעניי הכינותי לבית ה' וגו', אע"פ שידע שאינו יכול לגמור וכו', וע"ז נאמר אז יבדיל משה וגו' כדי שממנו יראו וכן יעשו בכל התורה ומצוותיה וכו', עי"ש. ולפ"ז יש לדון דשאני הכא שעתידין להשלים המצוה בשלמותה לאחר שיבדילו שלשת הערים שבא"י, משא"כ היכא דיש לפניו רק חצי מצוה אפשר שאינו מקיים מצוה כלל אם יעשנה. מ"מ לפ"ד רבינו נראה דמקיים מצוה אף בחצי שיעור וכו'. עכ"ד האור לציון. (מה) ה"שון הערבי: תגיד'מת... גיד'אמהא. [ומשמעות מלת גיד'אם: צרעת, השחתה, פגם, קלקול, מום]. ויש מי שתרגם: לאותם אשר נתטנפה נפשם ונתחזק טנופה ונושן. ובד"ו: אין צריך לומר שיעשו מי שנצטרעה נפשם והוחזק צרעתם וקדמה. [וכ"ה במסורת הש"ס (מ"א ג)]. ורבו בחיי הביא לדברי רבינו בזה"ל: אין צריך לומר שיצטרכו שאר בני אדם לעשות כן. עכ"ל. (מו) ובמשנה איתא גם ואל תהי מפליג לכל דבר... ואין לך דבר..., וביאר המחזור ויטרי [כעין רבינו]: אל יהא שום חפץ ושום דבר ושום כלי תשמיש קל בעיניך להניחו במקום התורפה והפקר והוא הולך לאיבוד, לפי שאין לך חפץ בו עכשו, שאין לך דבר שאין לו מקום, ויש בו צורך פעם אחרת ויחסר לך. עכ"ד. (מז) השוה למש"כ רבינו לעיל (פ"ג מ"ו): וזה נראה ונודע בכל זמן ובכל מקום שכל מי שעושה מעשים רעים ומחולל עוולות והשפלות למיניהן, הרי הוא עצמו ינזק מאותן הרעות עצמן שחולל הוא, שהרי הוא מלמד מעשים שייעשו לו ולזולתו. וכן כל המלמד מעלה והמחולל עשיית טובה מן הטובות תבואה תועלת

היא מן המעלות המדותיות, כלומר ההסתפקות, מפני שהם קוראים המסתפק עשיר, והוא אמרם בגדר העשיר איזהו עשיר השמח בחלקו, כלומר שהוא מסתפק במה שהמציא לו הזמן ואינו מצטער על מה שלא המציא לו. וכן גבור הוא גם כן מן המעלות המדותיות, כלומר שהוא מנהל את כוחותיו בדעת כמו שביארנו בפרק חמישי, והוא אמרו איזהו גבור הכובש את יצרו. ע"כ. (בא) כתב רבינו שם: וכשתבונן התבוננות נפלאה זו תמצא שכאלו הוא אומר אם עשית מקצת מצות אלו באהבה וחשק אסייעך על כולן בהסירי ממך את המכשולים והמונעים, ואם תנח מהם את מקצתן דרך זלזול, אביא עליך מונעים שימנעוך עד שלא תושג לך שלימות ולא קיום. וזהו ענין אמרם עליהם השלום (אנוס פ"ד מ"ג) שכן מצוה מצוה ושכר עברה עברה. ע"כ. ועי"ש כל הענין. (מב) רבינו בחיבורו (ה' רומ פ"ח ה"ג) כתב: אין אחת מערי מקלט קולטת עד שיבדלו כולן, שנאמר שש ערי מקלט תהיינה לכם, והודיענו משה רבינו שאין שלש שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו שלש שבארץ כנען, ולמה הבדילן אמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה. עכ"ל. והיה מקום לחקור האם המצוה רק בששה ערי מקלט או שיש מצוה בכל אחת מערי מקלט רק שאחת מעכבת את חברתה. ומדברי רבינו בפירושו כאן משמע שהמצוה גם בכל אחת, וזה שאמר משה הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה. [ועי' הערה להלן]. (מג) עי' בפירוש רבינו (סנהדרין פ"י מ"א ה"טו השמיני) שכתב על משה רבינו: כי הוא ע"ה נתעלה בתכלית מן האנושיות עד שהשיג את המעלה המלאכית ונהיה במעלת המלאכים וכו'. עי"ש. (מד) מדברי רבינו משמע שאינה נקרא מצוה, אלא חצי מצוה. וצ"ב. והאריכו רבותינו הראשונים והאחרונים בדין חצי שיעור במצות עשה, ואכמ"ל, אך יש לציין לשו"ת אור לציון